

Kevin Lynch, iförd arméuniform, med sin brud Anne; sommaren 1943.

City sense and city design

City sense, vad säger man på svenska? Känslan för stad — eller av stad? Engelskan är svåröversatt som vanligt, dubbelbottnad. Kan man dra paralleller med 'common sense', dvs sunt förnuft...? Ställs vi inför ett begrepp av metakulturell innebörd, staden som grogrund för civilisationens utveckling? Eller är det ett sinnligt begrepp, upplevelsen av stad, av stadsrum och sammanhang?

Även uttrycket 'city design' leder lätt vilse. Det anglosaxiska begreppet design har som låneord i svenskan fått en snävare innebörd, yttligare. Det är förknippat med industridesign, dvs att ge form åt en produkt. Ett tillägg, ett fullföljande av konstruktion och tillverkning, som i sig kan vara ambitiöst och hedervärt, men likväl långt från det vi lägger i gestaltning. Det som arkitektur är: estetisk organisation, med allt — sinnligheten, kulturen, vårt ursprung och våra drömmar — inbyggt i själva konstruktionen.

Denna semantiska gymnastik är provocerad av rubriken på en ny bok om och av Kevin Lynch. *City Sense and City Design* (Kevin Lynch. The MIT Press. Cambridge 1990, 854 s) är en postum samman-

ställning av 'opublicerat material' från hans liv som lärare, forskare och stadsbyggare. Boken är m a o diger.

City Sense and City Design CONTENTS

Kevin Lynch: His Life and Work
The Form of Cities
Experiencing Cities
Analysis of Visual Form
City Design: Theory
City Design: Education and Practice
City Design: Projects
Utopias and Cacotopias

Kevin Lynch är bekant för de flesta svenskar sysselsatta med samhällsplanering. Hans *Image of the City* har länge funnits på de flestas litteraturlistor. Låt oss ändå påminna oss om kärnan i hans berömmelse — hans fem 'element' *stråket, knutpunkten, gränsen, området och landmärket*. På originalspråket *path, node, edge, district and landmark*. Det ligger en viss poäng i att ta upp språkskillnaderna. Begreppen tillkom för att bringa ordning i intervju-tekniken vid studier av upplevelser av stad — hur man förstår sin stad, hur man hittar.

Väl 'uppfunna' visar sig de fem begreppen vara gränslöst använd-

bara. De är ovärderliga i all analys av rum och rumssammanhang. Ytterligare intressant blir det om man ser skisstekniken som en dialektisk process mellan ansats och analys. Vi lyfter ner en bild på skisspappret från hjärnans 'svarta låda'. Väl där kan vi betrakta bilden och göra mer eller mindre medvetna analyser av vad i hela friden vi hittat på. Vi gör långa serier av konsekvensbedömningar, bl a av de rumsliga förhållandena. Utifrån detta förbättrar vi vår bild/skiss antingen genom att göra detaljusteringar (medvetna), eller genom att göra en ny bild inspirerad av alla 'synpunkter' (egna eller andras), då endast delvis medvetet. De Lynchska begreppen är utomordentligt enkla och effektiva redskap i sådana sammanhang. Stråket blir en linje på pappret, som man kan följa. Vad ser man? Av identitetsgivande landmärken, av knutpunkter, av områden, av gränser och bryn? Den rumsliga inlevelsen får precisa förutsättningar.

Detta gäller från mikro- till makrokosmos. Skalan är underordnad. Det är metoden och relativiteten som är intressant. Det är ju också uppenbart för var och en att dessa enkla grundbegrepp kan utvecklas och nyanseras hur långt som helst. Det är blott begripligheten som sätter gränser. Detta är tillräckligt för att göra Kevin Lynch odödlig.

När man läser den här tillbakablicken, slås man av hur viktiga dessa arbeten i slutet på 50-talet var för honom själv. Ett genombrott. De gav honom ett sätt att se, ny energi, gav honom anledning att gå på offensiven. Han hade då hunnit bli ca 40, hade 25 år kvar att utveckla idéerna till en teori för 'den goda stadens form'... Han dog 1984.

Kevin Lynch föddes 1918 i Chicago, växte upp där i tämligen radikal irländskt katolsk miljö. Hans tidiga skolgång tycks ha präglat honom. Han blev tidigt under sin utbildning till stadsbyggare aktivt kritisk mot förstelnad akademism, sökte sig sina egna vägar bl a hos Frank Lloyd Wright (som han dock snart lämnade som varande alltför auktoritär). Efter världskriget, som förlängde den generationens studietid, utvecklades hans 'ärvda' moralistiska och reformistiska stadsbyggnadsideal i socialvetenskaplig riktning. Han fick en plattform på MIT vid dess Center for Urban and Regional Studies, där han kom att stanna resten av sitt liv. Här fick han resurser att börja de studier som skulle bli banbrytande och som alltså ledde till boken *Image of the City*. Den inleder han med:

"Denna bok handlar om städens utseende och huruvida detta utseende har någon betydelse och om det kan förändras. Det urbana landskapet är, med sina många roller, också något att se, att komma ihåg och att glädja sig åt. Att ge visuellt form åt staden är ett speciellt 'design'-problem — och dessutom ganska nytt." Därmed hade han formulerat sitt program.

Vad var hans motor, hans inspiration? De föreställningar om den 'goda staden' som hans bakgrund givit honom, befruktades av ett djupnående intresse för rummet och människors upplevelse av det. Han hade tjänstgjort i Japan och fick i början av 50-talet ett årslångt resestipendium som förde honom till de italienska städerna. Han utmanades av den tidens sociologer, som starkt ifrågasatte den fysiska formens inverkan på det sociala livet. Tvärtom, menade de att blotta tanken på att planera något så komplicerat var hybris. Tidsarenan var utmanande i sig, den var akulturell i sin framtidsstro. Hela stadsdelar revs och ersattes med nya, könlösa byggkomplex. Där som här.

Men Lynch trodde på samspelet. Han var övertygad om att det måste finnas ett samband mellan rummets form och människans användning av det. Han blev uppfylld av att försöka beskriva och förstå den moderna storstaden.

På MIT började han söka en förståelse för upplevelsen av den med intervjuer, enkäter m m. *A walk around the block* är en föregångare till *Image...* Samtalen och metodproblemen blir ytterligare bekräftelser för hans övertygelse.

För den som på ett eller annat sätt fördjupat sig i *Image of the City* skall noteras att Kevin Lynch skrev en tillbakablick på den under sitt sista levnadsår. En självkritisk betraktelse som diskuterar bristerna i hans 50-talsstudier. Han noterar bl a att studierna, som ursprungligen hade målet att förmå 'designers' att rådfråga de boende, ledde till en metod som snarare ersätter dem — genom arkitektens inlevelse med hjälp av 'rumsanalysen'. Det bekymrar honom. Han konstaterar emellertid att tiden visat att ansatserna hållit, trots entusiasmens brådska. Kan-ske vi kan finna en poäng i att han faktiskt inte nämner *The View from the Road*, där han och Appleyard tillämpade begreppsapparaten (ytterligare nyanserad) på det synliga landskapet kring vägen. Den bok som väl hos oss är mest känd efter *Image*. Han refererar endast till

Managing the Sense of a Region.

Hans intresse är fokuserat på samhällets vilja och förmåga att i arbetet med stadsutbyggnad och -förändring inbegripa perceptionen av vår miljö - och göra det med allmänheten involverad.

Visionären

I Sverige känner vi honom mindre som visionär och utopist. Hans es-säer om kärnvapenkrigets konsekvenser blir ohyggligt realistiska, uttryckta som planeringsproblem i *What will happen to us?* respektive en inlevelsefylld personlig betraktelse i *Coming home...* Han visar också sin pedagogiska ådra i en polariserad betraktelse över avfallsproblemet. Där ställer han ett hämningslöst förbrukande mot ett samhälle, där absolut ingenting får förfaras. Lika skrämmande båda.

I *Groups for Utopia* utvecklar han tankegångar som känns mycket aktuella i dagens svenska försök till förnyelse.

Staden är där en samling boplatser (mix of settlements), en galax har han kallat det tidigare. Boplatserna ligger kring 'centers for stimulus and decision'. Hos oss talar vi ju i dag om 'skola mitt i byn', stadsdelens 'mötesplats'.

Vardagslivets nödvändigheter är fria. Bostad, kläder, basmaten, också transportmedel är fria att använda när man behöver — från spårvagn till rullskridskor. Det man behöver utöver livets nödtorft får man arbeta ihop till. Den ojämna resursfördelningen på vårt klot har han recept för. Om utbildning säger han att lära sig är en kedja av upptäckter, att omgivningen är en stor bok, ett drama. Utveckla sig kan man på många sätt, inte minst genom staden själv.

Makten över marken är viktig. I hans Utopia ägs den av stiftelser för att garantera ett tillräckligt objektivt och långsiktigt synsätt. De förvaltar resursen för de ofödda, och för andra arter. Marken lämnas till individen som ett livstidslån. Företag och sammanslutningar arrenderar marken på kortsiktigare villkor.

Teoretikern

Kevin Lynchs livsöde är hans intresse för människors upplevelse av staden som visuell arena. Med sig har han, med sina stadsbyggarambitioner, givetvis också staden som helhet. Hans intressen bildar en givande spänning mellan det yttre och det inre, mellan systemsyn och upplevelse. Han arbetar med mönster och modeller, men söker också i det självklara, i egna barndomsminnen

liksom i dialoger med människor deras personliga upplevelser av stadsrum. Hans försök att teoretisera staden som 'form' börjar säkert redan under studieåren. Men det först efter italienresan han publicerar sig. Men då blir rubriken också anspråksfull, *The Form of Cities*. Vgen är utstakad. Hans livsverk är naturligtvis *A Theory of Good City Form*, publicerad ett par år före hans död. Han börjar den så här:

"What makes a good city? är kanske en meningslös fråga. Städer är för komplicerade, alltför okontrollerade bara och berör alltför många människor, av alltför spridd kulturell tillhörighet, för att medge ett rationellt svar. Städer är, liksom kontinenter, helt enkelt enorma 'facts of nature' som vi måste anpassa oss till."

Han fortsätter med en lång genomgång av svårigheter och komplikationer, för att så småningom arunda med ett framt konstaterande: "Vem som helst vet vad en god stad är. Den enda seriösa frågan är hur man uppnår den!"

På vägen till slutsatsen har han framhållit att ändamålet med boken är att söka definiera *den goda boplatsten* (settlement). En sådan kan motsvara varje mänskligt sammanhang och förena allmänna värderingar med precisa handlingar.

Han söker kunskap om staden, men också metoder för förändring. Främst söker han det språk vi måste skaffa oss för att klara uppgiften. Ett grafiskt! Till detta söker han teorier.

Han visar på tre strategier. Två är planerings- eller beslutsteorier: hur stadens utveckling kan påverkas respektive funktionella teorier som försöker förklara struktur och organisation. Dessa båda handlar om hur staden fungerar, är. En tredje teori, en normativ, är en som artikulerar och förklarar förhållandet mellan värderingar och boplatstens form. Dvs hur staden borde vara.

Därmed har vi knutit samman ringen. Staden använder vi och tolkar på sätt som i grunden kan beskrivas mycket enkelt. Kevin Lynch slog fast dem redan i *'Image'*, nämligen med begreppen *identity, structure and meaning*. Så definierar han staden som en kulturell arena för praktisk handling — för vardag och fest.

Den bok som nu ligger på diskarna, är ett försök från hans efterlevande, barn och kollegor, att samla opublicerat och svåråtkomligt material och göra det tillgängligt för praktiker och teoretiker världen runt. Den är en tegelsten, men också en guldgruva.

LENNART NORD